

การป้องกันประทุษวาจาในการสื่อสารออนไลน์

ตามพระคัมภีร์พุทธจริยศาสตร์

Preventing Hate Speech in Social Media from a Buddhist Ethical Perspective

¹อุษา ฉัตรนรัตนกุล

¹Usa Chatnarattanakul

¹คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: 6701101032@mcu.ac.th

Received: February 23, 2025; **Revised:** August 25, 2025; **Accepted:** August 28, 2025

บทคัดย่อ

ปรากฏการณ์ของประทุษวาจาในสื่อออนไลน์ ส่งผลกระทบต่อสังคมและแนวทางการป้องกันตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ยุคดิจิทัลที่สื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในการสื่อสาร ทำให้ประทุษวาจาได้แพร่กระจายอย่างรวดเร็ว ก่อความเสียหายต่อบุคคลและสังคม การแสดงความเกลียดชังและดูถูกกันนำไปสู่การแบ่งแยก ความขัดแย้ง และความรุนแรง การแก้ไขปัญหาที่มีหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารทางวาจา มีหลักสี่ข้อที่ 4 เน้นการละเว้นจากการพูดเท็จ ร่วมกับหลักสัมมาวาจาที่ส่งเสริมการสื่อสารอย่างถูกต้องและสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุติตา และอุเบกขา เพื่อเสนอแนวทางการสื่อสารที่สุภาพ เกื้อกูล และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม การประยุกต์ใช้หลักสัมมาวาจา วิสสุจริต วาจาสุภาพิต และพรหมวิหาร 4 สามารถลดวาทะที่สร้างความเกลียดชัง และส่งเสริมการสื่อสารเชิงบวกได้ ช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความเข้าใจและการเคารพซึ่งกันและกันในสังคมดิจิทัล ได้แก่ 1) การส่งเสริมการใช้ภาษาสุภาพ ปลูกฝังวัฒนธรรมการสื่อสารที่ให้เกียรติและสร้างสรรค์ ใช้ถ้อยคำสุภาพเหมาะสมในทุกแพลตฟอร์ม พร้อมสนับสนุนสื่อและกิจกรรมที่เป็นต้นแบบของการสื่อสารเชิงบวก เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ใช้ออนไลน์คนอื่นๆ 2) การสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบ ช่วยให้ผู้ใช้ออนไลน์ตระหนักว่าทุกคำพูดมีผลกระทบต่อสังคม เลือกใช้คำอย่างมีเมตตาและเหตุผล เพื่อลดการสื่อสารที่นำไปสู่การแตกแยก 3) บทบาทร่วมของสังคมและรัฐ การแก้ปัญหานี้ต้องอาศัยกลไกร่วม เช่น การออกนโยบายและกฎหมายที่เป็นธรรมระบบรายงานเนื้อหาในแพลตฟอร์มออนไลน์ที่โปร่งใส บทบาทของผู้นำทางความคิดควรเป็นแบบอย่างในการใช้วาจาเชิงสร้างสรรค์ เมื่อผสมผสานแนวทางเหล่านี้เข้ากับหลักพุทธจริยศาสตร์ จะช่วยให้สังคมออนไลน์มีบรรยากาศที่สงบ สุภาพ และเข้าใจกันมากขึ้น ลดความเกลียดชัง และวางรากฐานให้การอยู่ร่วมกันในยุคดิจิทัลมีความยั่งยืนและเป็นมิตรต่อทุกฝ่าย การพัฒนาแนวปฏิบัติด้านการสื่อสารที่สุภาพบนสื่อออนไลน์ การ

รณรงค์สร้างความตระหนักรู้ด้านจริยธรรมการใช้ถ้อยคำ ตลอดจนการมีบทบาทร่วมกันของรัฐ สังคม และสถานศึกษาในการกำกับดูแลและกำหนดกลไกเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนการสื่อสารอย่างมีความรับผิดชอบ

คำสำคัญ: ประทุษวาจา; การสื่อสารออนไลน์; พุทธจริยศาสตร์; จริยธรรมในการสื่อสาร

Abstract

This article aims to study and analyze the phenomenon of hate speech in online media, focusing on its social impacts and preventive measures according to Buddhist ethics. In the digital era, where social media plays an important role in interpersonal communication, hate speech spreads rapidly, causing harm to individuals and groups in society. Expressions of hatred and contempt toward various groups affect both individuals and social groups. The expression of words filled with hatred or insulting others leads to division and conflict, which may escalate into violence, such as the riots in the United Kingdom in July 2024 that originated from incitement in online media with false information. This article begins by explaining the meaning and characteristics of hate speech, along with examples of case studies that have occurred in recent periods, which clearly reflect this phenomenon. It then analyzes Buddhist ethics related to verbal communication by applying the Fourth Precept, which emphasizes abstaining from lying, together with Right Speech, which promotes proper and constructive communication. In addition, it applies the Four Brahmavihāras: loving-kindness, compassion, empathetic joy, and equanimity, to propose guidelines for polite, helpful, and socially beneficial communication. This research uses the methods of Documentary Analysis and Ethical Analysis, referencing contemporary case studies that reflect the problem of using non-constructive language in the digital world. The analysis found that the application of Right Speech, Virtuous Speech, Benevolent Speech, and the Four Brahmavihāras can significantly reduce hate-inciting speech and promote positive communication. It also helps to create an atmosphere of understanding and mutual respect in digital society. The developing practical guidelines for polite communication on online media, campaigns to raise awareness of ethical language use, and the joint roles of the state, society, and educational institutions in supervising and establishing policy mechanisms to support responsible communication. Therefore, this research is valuable as a conceptual framework to promote an online society that is peaceful, sustainable, and respects the human dignity of all parties.

Keywords: Hate Speech; Online Communication; Buddhist Ethics; Ethics in Communication

บทนำ

ในยุคดิจิทัล สื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างบุคคลและสังคมโดยรวม แต่ในขณะเดียวกันก็เกิดปัญหา วาทะสร้างความเกลียดชัง (Hate Speech) ที่ทวีความรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง งานวิจัยของ UNDP (2024) ระบุว่าในประเทศไทยมีเนื้อหาที่เข้าข่ายวาทะสร้างความเกลียดชังบนแพลตฟอร์มสังคมออนไลน์กว่า 35% ของโพสต์สาธารณะที่ตรวจสอบ โดยมุ่งไปยังกลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา และเพศสภาพ และในระดับอาเซียนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ 20% (UNDP, 2024; Manushya Foundation, 2024) สถานการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายด้านจริยธรรมของการสื่อสารออนไลน์ที่ไม่อาจมองข้ามได้ ปัญหานี้เห็นได้ชัดใน สถานการณ์ความขัดแย้งชายแดนไทย-กัมพูชาเมื่อเดือนสิงหาคม 2568 ซึ่งเกิดเหตุปะทะและมีทหารบาดเจ็บจากทุ่นระเบิดในพื้นที่ชายแดน (The Guardian, 2025;

AP News, 2025) ความขัดแย้งดังกล่าวถูกขยายวงกว้างบนสื่อออนไลน์ โดยมีการเผยแพร่ข้อมูลเท็จและวาทะสร้างความเกลียดชังระหว่างประชาชนสองชาติบนแพลตฟอร์มต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดความไม่ไว้วางใจและการแบ่งแยกทางสังคม (Reuters, 2025) กรณีนี้สะท้อนให้เห็นถึงอันตรายของ Hate Speech ในโลกดิจิทัลที่สามารถปะทุความรุนแรงในโลกจริงได้ สื่อออนไลน์เกิดขึ้นจากการวิวัฒนาการของอินเทอร์เน็ต จากยุคก่อนที่มีเพียงตัวหนังสือพัฒนาต่อมาจนถึงแพลตฟอร์มยอดนิยมมากมายที่อำนวยความสะดวกในการสร้างสรรค์สื่อออนไลน์ต่าง ๆ ได้อย่างง่ายดาย ไม่ว่าจะเป็น รูปภาพ เสียง คลิปวิดีโอ หรือแม้กระทั่งการเขียนข้อความสั้น ๆ ได้อย่างสะดวกรวดเร็ว (พระครูกรมรัตน์ อภิปัญญา และพระวิเชียร อธิปัญญา, 2564) สื่อออนไลน์ได้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งต้องปรับตัวเข้ากับกระแสของโลกยุคใหม่ โดยการเผยแผ่หลักธรรมผ่าน เว็บไซต์ ยูทูบ และโซเชียลมีเดียอย่าง Facebook และ Instagram ช่วยให้หลักธรรมและคำสอนเข้าถึงผู้คนทั่วโลกได้อย่างรวดเร็ว แม้บุคคลที่ไม่มีเวลาในการปฏิบัติธรรมเข้าวัดก็สามารถฟังธรรมเป็นข้อคิดธรรมะสะกิดใจ เพื่อละเว้นจากการทำความชั่ว โดยอาศัยหลักโอวาทปาฏิโมกข์ หลักประโยชน์ และหลักไตรสิกขา (พระรุ่งตะวัน สิริวัฒน์ (แดงบุญเรือง), 2566) หลักการทั้ง 3 นี้ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกไปทุกสารทิศ โดยมีหลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมที่สำคัญในการพัฒนาชีวิตทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้ดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างสงบสุข ในการศึกษาเรื่องการใช้อินเทอร์เน็ตเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำเป็นต้องอิงทฤษฎีการสื่อสารและพฤติกรรมมนุษย์ โดยเน้นการใช้อย่างมีคุณภาพและรับผิดชอบ การสร้างมาตรฐานในการเผยแผ่ข้อมูลจึงมีความสำคัญ เพื่อให้การเผยแผ่หลักธรรมเป็นไปอย่างถูกต้องและเหมาะสม

แรงจูงใจสำคัญของการศึกษานี้คือเพื่อทำความเข้าใจบทบาทของสื่อออนไลน์ทั้งในด้านศักยภาพและปัญหา โดยเฉพาะการใช้ถ้อยคำที่ไม่สร้างสรรค์ ซึ่งอาจนำไปสู่ความแตกแยกในสังคม การวิจัยนี้ตั้งคำถามว่า “หลักพุทธจริยศาสตร์สามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการป้องกันและลดวาทะสร้างความเกลียดชังในสื่อออนไลน์ได้อย่างไร” เพื่อหาคำตอบ งานวิจัยใช้ระเบียบวิธี การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) และการวิเคราะห์เชิงจริยธรรม (Ethical Analysis) โดยอ้างอิงกรณีศึกษาร่วมสมัยเกี่ยวกับวาทะสร้างความเกลียดชังในโลกดิจิทัล โดยการศึกษาครั้งนี้มุ่งหวังสร้างความเข้าใจต่อประสิทธิภาพของสื่อออนไลน์ในการเผยแผ่หลักธรรม และพัฒนาแนวทางการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างมีคุณธรรมและรับผิดชอบ ซึ่งคาดว่าจะช่วยเพิ่มความเข้าใจในพระพุทธศาสนา ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและเคารพสิทธิมนุษยชนในยุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน

ประทุษวาจาในการสื่อสารออนไลน์

การสื่อสารยุคดิจิทัลเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในสังคม แต่ก็เกิดปัญหาที่สำคัญและเป็นอันตรายอย่างยิ่ง คือการแพร่กระจายของ “ประทุษวาจา” หรือ Hate Speech หมายถึงถ้อยคำที่เต็มไปด้วยอคติ ความเกลียดชัง หรือการเหยียดหยามต่อบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ปรากฏการณ์นี้เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในช่วงความขัดแย้งทางการเมืองหรืออุดมการณ์ (อสุวรรธน์,

2564; สมบูรณ์ & หลิว, 2564) นักวิชาการอธิบายว่าการแพร่กระจายประทุษวาจาเกี่ยวข้องกับอำนาจของสื่อในการกำหนดกรอบเนื้อหา (Castells, 2013; Entman, 1993) และพฤติกรรมในโลกออนไลน์ที่ผู้ใช้ซ่อนตัวตนจนกล้าใช้คำรุนแรง (Suler, 2004) ขณะเดียวกันผู้เห็นต่างมักเลือกเงียบเพราะกลัวถูกโจมตี ตามแนวคิด “วัฏจักรความเงียบ” (Noelle-Neumann, 1993) ทำให้เสียงของผู้ใช้ถ้อยคำรุนแรงยิ่งดังขึ้น ในบริบทไทยปัญหานี้ชัดเจนเมื่อเกิดวิกฤติ เช่น ความขัดแย้งชายแดนไทย-กัมพูชาที่มีข้อมูลบิดเบือนและคำโจมตีออนไลน์จนสร้างความไม่ไว้วางใจระหว่างประชาชน (AP News, 2025; The Guardian, 2025) การจัดการปัญหานี้จึงต้องใช้ทั้งกลไกสังคม เทคโนโลยี และจริยธรรม โดยมีข้อเสนอให้บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ เช่น สัมมาวาจา วิสสุจิต และพรหมวิหาร 4 เพื่อสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่สุภาพ รับผิดชอบ และเกื้อกูลกันในสังคมดิจิทัล (พระมหาหรรษา, 2554)

ความหมาย

ประทุษวาจาหมายถึงการแสดงออกที่ก่อให้เกิดอันตรายหรือความเกลียดชังต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคล โดยมีพื้นฐานจากอคติ ได้แก่ 1) เชื้อชาติและชาติพันธุ์ (Race and Ethnicity) การโจมตีเหยียดเชื้อชาติ เช่น คนผิวดำ คนเชื้อสายเอเชีย หรือชนกลุ่มน้อย ตัวอย่างเช่น การใช้คำเหยียดหยาม หรือ stereotype เช่น "พวกผิวเหลืองแพร่โรค" 2) ศาสนา (Religion) การดูหมิ่นศาสนา การโจมตีผู้ศรัทธา หรือการทำลายสัญลักษณ์ทางศาสนา ตัวอย่างเช่น การแพร่ข้อมูลเท็จเกี่ยวกับชาวมุสลิมหรือชาวยิวเพื่อก่อให้เกิดความกลัว 3) เพศและเพศวิถี (Gender and Sexual Orientation) การเหยียดเพศ หรือล้อเลียนคน LGBTQ+ ตัวอย่างเช่น การใช้คำหยาบคายเกี่ยวกับเพศสภาพ เช่น “พวกวิปริต” 4) อุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology) การใช้ถ้อยคำรุนแรงต่อผู้ที่เห็นต่าง เช่น ฝ่ายซ้าย/ขวา เสรีนิยม/อนุรักษนิยม ตัวอย่างเช่น กล่าวหาว่าอีกฝ่ายเป็น “ศัตรูของชาติ” หรือ “ทรยศ” 5) สถานภาพทางสังคมและภูมิศาสตร์ (Social Class and Region) การโจมตีผู้มีรายได้น้อย ผู้อพยพ ชาวต่างถิ่นตัวอย่างเช่น เหยียดคนจนว่า “ไร้ค่า” หรือดูถูกคนต่างจังหวัด 6) ศักดิ์ศรีมนุษย์และความพิการ (Disability and Human Dignity) การดูถูกคนพิการหรือใช้คำพูดล้อเลียนผู้มีความบกพร่อง (รู้เท่าทัน hate speech สร้างภูมิคุ้มกันทางใจ, 2566)

เนื้อหาประทุษวาจาสามารถแพร่กระจายอย่างรวดเร็วในโลกออนไลน์ ซึ่งส่งผลกระทบรุนแรงต่อจิตใจและคุณค่าความเป็นมนุษย์ของเหยื่อ อีกทั้งยังสะท้อนปัญหาทางวัฒนธรรมที่ปลูกฝังความเกลียดชังในครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยรากฐานของการแพร่เชื่อความไม่เข้าใจและความเกลียดชังในวงกว้างในสังคม เช่น การเรียนรู้และปลูกฝังแนวความคิดด้านลบผ่านครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ตลอดจนกลุ่มอำนาจที่ใช้สื่อในการเผยแพร่ความเกลียดชังในวงกว้าง ตัวอย่างในประวัติศาสตร์ เช่น การใช้สื่อของฮิตเลอร์ สร้างภาพลักษณ์เชิงลบต่อชาวยิว และเหตุการณ์ความรุนแรงในอังกฤษ ที่ข้อมูลเท็จและข่าวลือกลายเป็นตัวกระตุ้นความเกลียดชังและความรุนแรงจนเกิดผลกระทบต่อความมั่นคงและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคม (ถนอมใจ ไม่ใช่ Hate speech (ประทุษวาจา), 2565) การมีการปรับปรุงการสื่อสารในสังคมออนไลน์จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นเพื่อลดการเกิดประทุษวาจาและสร้างสังคมแห่งการเคารพในสิทธิของผู้อื่น

ระดับของประทุษวาจา

ระดับของประทุษวาจา ตามทฤษฎีของแอนโทนี คอร์ทีส มี 4 ระดับ

1. การแบ่งแยกแบบไม่ตั้งใจต่อกลุ่มเป้าหมาย (Unintentional discrimination) เกิดจากความไม่รู้หรือไม่ได้เจตนา เช่น การเรียกผู้ที่มีเชื้อสายแอฟริกา-อเมริกันว่า “คนดำ” โดยไม่รู้ว่าจะสร้างความรู้สึกแค้น

2. การตั้งใจแบ่งแยกและกีดกัน (Conscious discrimination) ใช้ประทุษวาจา เพื่อแบ่งแยกกลุ่มคนออกจากกัน เช่น การเรียกนักเรียนกลุ่มหนึ่งว่า “พวกเด็กห้องบ๊วย” หรือ “พวกเด็กบ้านนอก” ซึ่งทำให้ผู้ที่ถูกกล่าวถึงรู้สึกต่ำต้อยหรือไม่มีคุณค่า

3. การยั่วยุให้เกิดความเกลียดชัง (Inciting discriminatory hatred) ใช้ประทุษวาจา ยั่วยุให้เกิดความเกลียดชังเกิดอคติต่อกลุ่มเป้าหมาย เช่น การเรียกผู้นับถือศาสนาหนึ่งว่าคลั่งบุญ หรือกล่าวว่าผู้นับถือศาสนาอื่นเป็นผู้หัวรุนแรง

4. การยั่วยุให้เกิดการใช้ความรุนแรง (Inciting discriminatory violence) ใช้ประทุษวาจา กระตุ้นให้เกิดการใช้ความรุนแรงต่อกลุ่มเป้าหมาย เช่น การกล่าวว่าคนกลุ่มหนึ่งไม่บาปและได้บุญ เพราะเป็นการช่วยเหลือประเทศชาติ การแสดงออกในลักษณะนี้สามารถส่งผลให้เกิดความเกลียดชังที่รุนแรงและอาจนำไปสู่การกระทำความรุนแรงจริง (อสุวรรณ ศิริเวรินทร์, 2564) ระดับของประทุษวาจา มีความซับซ้อนที่ไม่เพียงเกี่ยวข้องกับภาษาที่ใช้ แต่ยังสะท้อนเจตนาและทัศนคติของผู้สื่อสาร โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่ข้อมูลแพร่อย่างรวดเร็ว ความแตกต่างเพียงเล็กน้อยของถ้อยคำหรือบริบทที่ใช้ อาจทำให้เลื่อนไปสู่ระดับที่รุนแรงขึ้นโดยไม่รู้ตัว พฤติกรรมที่เริ่มจากความไม่ตั้งใจ อาจกลายเป็นความเคยชิน และพัฒนาไปสู่วาทกรรมแห่งความเกลียดชังอย่างเป็นระบบ ในเชิงป้องกันไม่ควรมุ่งเฉพาะการรับมือเมื่อสถานการณ์รุนแรงแล้ว แต่ควรเริ่มจากการให้ความรู้ เช่น การฝึกทักษะการใช้ภาษาที่ระมัดระวัง การส่งเสริมความเข้าใจในวัฒนธรรมและความหลากหลาย และปลูกฝังความเคารพต่อผู้อื่นตั้งแต่ระดับครอบครัวและโรงเรียน เพื่อช่วยสกัดต้นตอของปัญหา และสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่มีความรับผิดชอบร่วมกันในสังคม

ลักษณะของพฤติกรรมการใช้ประทุษวาจา

ลักษณะของพฤติกรรมการใช้ประทุษวาจา แบ่งเป็น 3 ลักษณะตามความรุนแรง

1. การมุ่งปะทะต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคล โดยผู้ใช้ประทุษวาจาในลักษณะนี้จะใช้ถ้อยคำหรือสัญลักษณ์ เพื่อด้อยค่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เช่น การโพสต์ข้อความว่า “สังคมจะดีขึ้นถ้าไม่มีกลุ่มดังกล่าว” ซึ่งเป็นการยั่วยุให้เกิดความเกลียดชังในสังคม

2. การมุ่งกระทบลักษณะของกลุ่มเป้าหมายโดยรวม การแสดงออกในลักษณะนี้จะเป็นการสื่อสารเพื่อก่อสร้างภาพลักษณ์และความเกลียดชังต่อกลุ่มเป้าหมาย เช่น การเหยียดเชื้อชาติ ศาสนา สีผิว หรืออุดมการณ์ทางการเมือง การแสดงออกเช่นนี้ทำให้กลุ่มเป้าหมายรู้สึกถึงการถูกกีดกันและลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์

3. การมุ่งทำลายล้าง การแสดงออกในลักษณะนี้เป็นการปลุกเร้าทางวาจาหรือการกระทำ เพื่อให้เกิดความรุนแรงและการแบ่งแยกทางสังคม ผู้ใช้ประทุษวาจาจะพยายามทำให้เกิดความเกลียดชังและการกีดกันกลุ่มเป้าหมายออกไปจากสังคม ไม่ว่าจะเป็นในเชิงรูปธรรมหรือเชิงนามธรรม ตัวอย่างเช่น การข่มขู่หรือการปลุกเร้าให้เกิดการใช้ความรุนแรง ตั้งแต่การส่อเสียดและทำให้ผู้อื่นรู้สึกต่ำต้อย ไปจนถึงการปลุกเร้าความรุนแรงและการก่อความรุนแรงทางสังคม (สรานนท์ อินทนนท์, 2563) ลักษณะเหล่านี้สะท้อนระดับความรุนแรงและผลกระทบที่ต่างกัน โดยเฉพาะระดับที่ 2 และ 3 มักแฝงเจตนาในการสร้างภาพลักษณ์เชิงลบของกลุ่มเป้าหมายอย่างเป็นระบบ เช่น การใช้ถ้อยคำเกี่ยวกับเชื้อชาติหรือศาสนา ที่แม้ดูเหมือนเป็นการระบายอารมณ์ แต่กลับสร้างวาทกรรมอคติในระดับโครงสร้าง เมื่อพฤติกรรมเหล่านี้เกิดในสื่อออนไลน์ ยิ่งขยายผลรุนแรง เช่น การส่งต่อมุกเหยียดเพศหรือชาติพันธุ์ที่ดูเหมือนไม่รุนแรง แต่สะสมเป็นอคติโดยไม่รู้ตัว การรับมือกับพฤติกรรมประทุษวาจาต้องพิจารณาทั้งเนื้อหาและบริบทของสื่อที่ใช้ร่วมกัน

ปัจจัยสนับสนุนการแพร่กระจายของประทุษวาจาในโลกดิจิทัล

ปัจจัยสนับสนุนการแพร่กระจายของประทุษวาจาในโลกดิจิทัล และการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นและขยายการแสดงออกของความเกลียดชัง ดังนี้

1. การไร้ตัวตนหรือการเป็นตัวตนปลอม (Anonymity and Pseudonymity) ผู้ใช้งานสามารถซ่อนหรือปลอมแปลงตัวตนได้ง่าย จึงรู้สึกเป็นอิสระจากโลกจริง ขาดการยับยั้งชั่งใจ(Disinhibition) ไม่ตระหนักถึงผลกระทบ แม้จะมีร่องรอยดิจิทัล(Digital footprint) ให้ติดตามได้ แต่ผู้กระทำมักไม่รู้สึกผิด หรือผลกระทบจากการกระทำของตน

2. การหลุดจากความเป็นตัวตน (Deindividuation) เมื่อไม่ต้องแสดงตัวจริง ผู้ใช้รู้สึกไม่ต้องการรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ส่งผลให้ผู้ใช้มีแนวโน้มที่จะใช้ประทุษวาจาโดยไม่คำนึงถึงผลที่ตามมา

3. การขาดผู้ควบคุมดูแล (Lack of Supervision) การดูแลและควบคุมเนื้อหาในเว็บไซต์หรือบอร์ดสาธารณะมักไม่ทั่วถึง ทำให้การใช้ประทุษวาจาเกิดขึ้นโดยไม่ได้รับการตรวจสอบในทันที การระรานทางไซเบอร์มักเกิดขึ้นในช่องทางส่วนตัว เช่น ข้อความส่วนตัวหรืออีเมล ซึ่งยากต่อการสอดส่องจากผู้ดูแล

4. การแพร่กระจายที่รวดเร็ว (Virality) อินเทอร์เน็ตมีความสามารถในการแพร่กระจายข้อมูลอย่างรวดเร็ว การใช้ประทุษวาจาที่ถูกโพสต์หรือแชร์สามารถขยายวงกว้างอย่างรวดเร็ว ทำให้เหยื่อของการระรานรู้สึกเจ็บปวดและอับอายจากการเผยแพร่หลักฐานในวงกว้าง

5. ความเสี่ยงที่จะตกเป็นเหยื่ออย่างไร้ขีดจำกัด (Limitless Victimization) ในโลกออนไลน์ทุกคนสามารถเป็นทุกคนสามารถเป็นเหยื่อหรือผู้กระทำได้ในทุกที่ ทุกเวลา เนื่องจากไม่มีข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ ไม่มีข้อจำกัดทางสถานที่และกายภาพปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีบทบาทในการกระตุ้นและส่งเสริมการใช้ประทุษวาจาในสื่อออนไลน์ ทำให้เกิดผลกระทบที่ลึกซึ้งและยาวนานต่อทั้งผู้ที่กระทำและผู้ที่ถูกเป็นเหยื่อในสังคมสื่อออนไลน์ (Hyungyung, 2017) นอกจากปัจจัยภายนอก ยังมีกลไกทางจิตวิทยาที่ส่งเสริม เช่น ความรู้สึก “ปลอดภัยจากการลงโทษ” ทำให้ความละอายและการเกรงกลัวถูกแทนที่ด้วยพฤติกรรมก้าวร้าวที่กลายเป็น “ปกติใหม่”

(New normal) ในโลกออนไลน์ การเสริมแรงทางสังคม (Social reinforcement) ที่ผิดทิศผิดทาง เช่น การได้รับยอดไลก์หรือคำชมจากผู้มีอคติร่วมกัน ยิ่งทำให้ผู้กระทำรู้สึกภาคภูมิใจในสิ่งที่ควรถูกตำหนิ และผลักดันให้ประทุษวาทกลายเป็นวัฒนธรรมดิจิทัลในบางชุมชน ดังนั้น แนวทางแก้ไขไม่ควรจำกัดเพียงการควบคุมทางกฎหมายหรือการเฝ้าระวัง แต่ควรเน้นการสร้างจิตสำนึก ความรับผิดชอบ และวัฒนธรรมการสื่อสารที่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

กรณีตัวอย่าง กรณีแฮชแท็ก #แบนเกาหลี สะท้อนการตอบโต้ของผู้ใช้โซเชียลมีเดียชาวไทย หลังรัฐสภาไทยผ่านร่างกฎหมายสมรสเท่าเทียม (มติชนออนไลน์, 2567) โดยมีชาวเกาหลีใต้บางส่วนแสดงความเห็นเหยียดคนไทย ผู้ใช้ไทยจึงรวมตัวใช้แฮชแท็กนี้เพื่อคว่ำบาตรทางวัฒนธรรม แสดงออกถึงความไม่พอใจที่สะสมมานาน เช่น การเลือกปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยวไทย หรือการใช้ระบบ K-ETA ที่เพิ่มข้อจำกัดในการเดินทางความไม่พอใจดังกล่าวทวีความรุนแรงจากการแชร์วิดีโอและข้อความเหยียดชาติพันธุ์โดยชาวเกาหลีใต้ผ่านแพลตฟอร์ม X (Twitter) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทขยายวงความขัดแย้งและวาทกรรมแห่งความเกลียดชัง จนอาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน, อีกตัวอย่างที่สำคัญคือเหตุการณ์จลาจลรุนแรงในสหราชอาณาจักร ภายหลังเหตุการณ์โจมตีหญิงสาวด้วยมีดจนมีผู้เสียชีวิต 3 ราย มีข่าวลือผ่านโซเชียลมีเดียว่าผู้ก่อเหตุเป็นผู้ลี้ภัยชาวมุสลิม ทั้งที่ยังไม่มีการยืนยัน กลุ่มขวาจัดและองค์กรบางแห่งได้ฉวยโอกาสเผยแพร่เนื้อหาที่กระตุ้นความเกลียดชัง เหยียดเชื้อชาติ และต่อต้านผู้อพยพ (BBC Thai, 2567) ส่งผลให้เกิดความหวาดกลัว ความเกลียดชัง และความแตกแยกระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคม กรณีนี้ตอกย้ำอันตรายของการใช้ประทุษวาทในสื่อออนไลน์ ซึ่งอาจนำไปสู่ความรุนแรงในโลกจริง ส่งผลกระทบต่อความมั่นคง ความปลอดภัยของชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในสังคม จากกรณีแฮชแท็ก #แบนเกาหลี และเหตุจลาจลในอังกฤษ แสดงให้เห็นว่าในยุคดิจิทัลซึ่งการสื่อสารออนไลน์มีอิทธิพลสูง “ประทุษวาท” หรือ Hate Speech ไม่เพียงเป็นปัญหาทางวาทะ แต่ส่งผลกระทบต่อเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะเมื่อเกิดในบริบทของความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ ความเชื่อ หรือชาติพันธุ์ ประทุษวาทอาจมาในรูปคำพูด ภาพ เสียง หรือข้อความที่แฝงอคติ เช่น เชื้อชาติ ศาสนา หรือเพศ และเมื่อแพร่กระจายอย่างรวดเร็วโดยปราศจากการควบคุม ก็สามารถยกระดับความขัดแย้งไปสู่ความรุนแรงทางสังคมได้ การเข้าใจระดับของประทุษวาทตามแนวคิดของแอนโทนี คอร์ทิส จึงช่วยให้ตระหนักถึงพัฒนาการของปัญหานี้ ตั้งแต่การแบ่งแยกโดยไม่ตั้งใจไปจนถึงการยั่วยุให้เกิดความรุนแรงอย่างเป็นระบบ

หลักพุทธจริยศาสตร์ในการสื่อสารทางวาทะ

ในบริบทของพุทธจริยศาสตร์ การไม่พูดเท็จถือเป็นหลักการที่สำคัญในศีล 5 ข้อ โดยเฉพาะศีลข้อที่ 4 (มุสาวาทา เวรมณี) ซึ่งไม่เพียงแต่หมายถึงการโกหกเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการละเว้น “มิจฉาวาจา” หรือวาทะที่เกิดจากอกุศลจิต มิจฉาวาจาในพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) การพูดเท็จ (มุสาวาท) 2) การพูดคำหยาบ (ผรุสวาจา) 3) การพูดส่อเสียด (ปิสุณวาจา) 4) การพูดเพ้อเจ้อไร้สาระ (สัมผัปปลาปะ) มิจฉาวาจาแต่ละประเภทยังต้องมีองค์ประกอบครบ 4 ประการ จึงจะถือเป็นอกุศลกรรม ได้แก่ 1) มีเรื่องที่เป็นมิจฉาวาจา 2) มีเจตนาอกุศล 3) มีความพยายามในการพูด 4) มีผู้ฟังรับรู้ข้อความนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลง

กรมราชวิทยาลัย : อ.ปญจก. (ไทย); 22 /119/198) เมื่อครบองค์ประกอบทั้ง 4 ประการ จึงถือว่าเป็นมิจฉาวจาอย่างแท้จริง ดังนั้น การสื่อสารจึงต้องหลีกเลี่ยงคำประชด ส่อเสียด หรือหยาบคาย เพราะอาจนำไปสู่ความขัดแย้งได้ ควรใช้ภาษาที่สุภาพ เคารพความเห็นต่าง และมีสติใคร่ครวญก่อนพูด ควรรักษาความสุภาพและเคารพผู้อื่น โดยเฉพาะในการแสดงความคิดเห็นควรใช้ภาษาที่สุภาพ และให้เกียรติต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง แม้จะไม่เห็นด้วยก็ตาม องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของการพูด โดยบัญญัติหลักธรรมหลายประการในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะใน “อริยมรรคมีองค์ 8” ข้อ ‘สัมมาวาจา’ (พูดชอบ) ซึ่งเชื่อมโยงกับ ‘สัมมาทิฐิ’ (เห็นชอบ) และ ‘สัมมาสังกัปปะ’ (ดำริชอบ) (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และคณะ, 2554) การพิจารณาจากตามพุทธจริยศาสตร์เน้นที่เจตนาเป็นสำคัญ หากวาจานั้นเกิดจากความประสงค์ร้าย ถือเป็นอกุศลกรรม สัมมาวาจาจึงไม่ใช่เพียงการหลีกเลี่ยงคำพูดไม่เหมาะสม แต่คือแนวทางพูดด้วยความจริง เมตตา และความรับผิดชอบ การฝึกสัมมาวาจา คือการฝึกจิตให้อยู่ในความกรุณา สติ และปัญญา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่การสื่อสารแพร่กระจายรวดเร็ว การใช้วาจาอย่างมีสติจะช่วยป้องกันความขัดแย้งและสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่สร้างสรรค์ ต่อยอดได้ด้วยหลัก “วจีสุจริต” และ “วาจาสุภาสิต” ที่ยกระดับวาจาให้มีคุณค่าต่อทั้งตนเองและผู้อื่น

สัมมาวาจาและหลักวาจาสุภาสิต

มิจฉาวจาไม่เพียงบ่อนทำลายความสัมพันธ์ส่วนบุคคล แต่ยังส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคม โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่การสื่อสารรวดเร็วและไร้พรมแดน การหลีกเลี่ยงมิจฉาวจาจึงต้องอาศัย “สัมมาวาจา” หนึ่งในองค์แห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นแนวทางดำเนินชีวิต การนำหลักสัมมาวาจามาใช้ในชีวิตประจำวันจึงมิใช่เพียงการหลีกเลี่ยงถ้อยคำที่เป็นโทษเท่านั้น แต่คือการฝึกพูดอย่างถูกต้อง มีธรรม และสร้างสรรค์ โดยแสดงออกเป็นรูปธรรมผ่าน “วจีสุจริต 4” ที่สะท้อนถึงความบริสุทธิ์ของเจตนา และเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขวจีสุจริต 4 อย่าง ได้แก่ 1) เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ 2) เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด 3) เจตนางดเว้นจากการพูดหยาบ 4) เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ นอกจากวจีสุจริตยังมีหลัก “วาจาสุภาสิต” ที่ส่งเสริมการสื่อสารอย่างเกื้อกูล มีคุณภาพ และสร้างสันติสุขในสังคม โดยประกอบด้วย 1) พูดถูกกาล(สมมุติวาจา) 2) พูดคำจริง(สัจวาจา) 3) พูดคำอ่อนหวาน(ปิยะวาจา) 4) พูดคำมีประโยชน์(อัตถวาจา) 5) พูดด้วยเมตตาธรรมไม่มีอคติเพื่อสันติสุข (โยนิโสมนสิการ) (พระมหาปณิชา สาเส็ง, 2564) การหลีกเลี่ยงมิจฉาวจาและยึดหลักสัมมาวาจาและวาจาสุภาสิตในการสื่อสาร จะช่วยให้การสนทนาในสังคมเป็นไปด้วยความสงบ สุภาพ และเกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง เป็นการนำธรรมะมาใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่การสื่อสารเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง การรู้และเข้าใจหลักการของสัมมาวาจาและวาจาสุภาสิตนั้น แม้จะเป็นรากฐานที่สำคัญ แต่การนำไปใช้ในชีวิตจริงต่างหากที่เป็นหัวใจของการพัฒนาจริยธรรมด้านการสื่อสารในสังคมยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคดิจิทัลที่ถ้อยคำสามารถแพร่กระจายออกไปในวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว การฝึกฝนให้วาจาของตนสะท้อนความจริง ความกรุณา และปัญญา จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมสันติสุขในสังคม

การนำหลักสัมมาวาจามาประยุกต์ใช้

การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์เป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมในสังคม โดยสามารถนำหลักสัมมาวาจา มาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารยุคดิจิทัลได้ดังนี้ 1) การพูดความจริง (สัจวาจา) เป็นการสื่อสารที่มีความรับผิดชอบ และช่วยป้องกันการสร้างข่าวลือ หรือข้อมูลที่อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดและความขัดแย้ง 2) การแสดงความคิดเห็น หรือโพสต์ด้วยความสุภาพ (ปิยวาจา) ใช้ภาษาที่สุภาพและเคารพผู้อื่น การสื่อสารด้วยถ้อยคำที่ดีสามารถลดโอกาสที่จะเกิดประทุษวาทาหรือการโจมตีทางคำพูดต่อผู้อื่น 3) การแสดงความคิดเห็นหรือพูดด้วยความรักและความเมตตา (อัตถวาจา) เมื่อมีการสื่อสาร ควรคิดถึงผลกระทบที่คำพูดอาจมีต่อผู้อื่น การพูดด้วยความเมตตาและปรารถนาดีเป็นการสร้างบรรยากาศที่เอื้ออาทรและลดโอกาสในการเกิดความขัดแย้ง 4) ควรพูดในเวลาและสถานที่ที่เหมาะสม (สมมติวาจา) ควรเลือกเวลาที่เหมาะสมในการสื่อสาร ไม่ใช่คำพูดที่อาจทำให้สถานการณ์เลวร้ายลง หรือนำไปสู่การกระทำที่เป็นอันตราย 5) ควรหลีกเลี่ยงการพูดเพ้อเจ้อหรือพูดไม่ดี (มุสาวาท) ไม่ควรใช้คำพูดที่ไร้สาระหรือทำให้เกิดความเข้าใจผิด หลีกเลี่ยงการใช้ถ้อยคำที่ส่อเสียดหรือประชดประชัน 6) ควรไตร่ตรองก่อนพูด (โยนิโสมนสิการ) ก่อนที่จะสื่อสารควรคิดให้รอบคอบว่า คำพูด หรือการแสดงความคิดเห็นของเราจะมีผลอย่างไรต่อผู้อื่น จะเป็นการสร้างสรรค์หรือทำลายความสัมพันธ์ การฝึกสัมมาวาจาควบคู่กับวจีสุจริต 4 และวาจาสุภาสิต 5 เช่น พูดคำจริง อ่อนหวาน เกื้อกูล เหมาะกาล และมีเมตตา จะช่วยสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่ดีงามและสงบสุข (ชญาณันท์ อัครธรรมานนท์ และประทีป พิษทองกลาง, 2561) โดยเฉพาะในโลกออนไลน์เป็นการสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่ดีงาม ช่วยลดความขัดแย้ง และส่งเสริมความเข้าใจและความสงบสุขในสังคม นอกจากนี้การนำหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารในยุคดิจิทัลช่วยพัฒนาจิตใจ และเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะการสื่อสารทางวาจา ซึ่งสามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกหรือลบได้ในวงกว้าง โดยท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า พรหมวิหารคือธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ หรือผู้ที่มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม 4 อย่าง ได้แก่ เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา ซึ่งสามารถนำมาใช้ควบคุมพฤติกรรมในโลกออนไลน์ได้อย่างเหมาะสม (วรยุทธ พลศรี และคณะ, 2565) การเชื่อมโยงหลักพรหมวิหารสี่กับการสื่อสารทางวาจา ช่วยให้การสื่อสารของเรามีความกรุณาและเป็นประโยชน์ต่อสังคม พรหมวิหาร 4 คือ ธรรมอันประเสริฐถือเป็นคุณสมบัติประจำใจสำหรับผู้มุ่งสู่ธรรมสูงส่งดุจพรหม ประกอบด้วย 1) เมตตา คือ ความรักและปรารถนาดี ช่วยลดถ้อยคำรุนแรงในโลกออนไลน์และส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารด้วยไมตรีจิต 2) กรุณา คือ ความสงสารและปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ เหมาะสำหรับการใช้งานโซเชียลมีเดียเพื่อสนับสนุนผู้ที่กำลังประสบทุกข์ 3) มุติตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จหรือมีความสุข ลดพฤติกรรมอิจฉาริษยาและคำพูดประชดประชัน 4) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง พิจารณาด้วยปัญญาอย่างเที่ยงธรรม ช่วยให้ไม่หลงตามกระแสหรือแสดงความคิดเห็นด้วยอารมณ์ เมื่อนำพรหมวิหาร 4 มาใช้ร่วมกับหลักสัมมาวาจา ได้แก่ พูดความจริง สุภาพ มีประโยชน์ และพูดถูกกาล จะทำให้การสื่อสารมีคุณภาพและลดการเกิดประทุษวาทา (สุชาวดี เดชทองจันทร์ ลิ้มปนาคทอง, 2566) ในยุคสังคมพหุวัฒนธรรม คำพูดที่เปี่ยมเมตตาและไม่ละเมิดศักดิ์ศรีผู้อื่นคือพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ สัมมาวาจาและพรหมวิหารจึงควรถูกส่งเสริมในทุกระดับ ทั้งในการศึกษา การใช้งานสื่อ และการกำหนดนโยบาย เพื่อสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารเชิงกรุณา (Compassionate Communication) ที่ยั่งยืน

รูปแบบการป้องกันประทุษวาจาในการสื่อสารออนไลน์ตามทฤษฎีพุทธจริยศาสตร์

พระพุทธศาสนาเน้นการสื่อสารที่สร้างสรรค์ด้วยเมตตาและเคารพผู้อื่น โดยใช้หลักวาจาสุภาพซึ่งตรงกับสัมมาวาจาในอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งมีองค์ประกอบ 5 ประการ 1) คำพูดถูกกาล: คำนึงถึงบริบทของการสื่อสารที่เหมาะสมกับเวลาและสถานการณ์ 2) คำพูดที่เป็นความจริง: เป็นการสื่อสารด้วยความรับผิดชอบ และช่วยป้องกันข่าวลือ 3) คำจริงอ่อนหวาน: ควรใช้ภาษาที่สุภาพและไม่สร้างความเครียด 4) ประกอบด้วยประโยชน์: เนื้อหาที่เผยแพร่ควรมีประโยชน์ต่อผู้รับสาร 5) พูดด้วยเมตตาจิต: แสดงความเห็นและความคิดเห็นอย่างมีเมตตา นอกจากนี้ยังมีวัฏจักร 4 ประการในกุศลกรรมบถ คือ การมีเจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพ้อเจ้อ เป็นรากฐานของการสื่อสารที่สุภาพและสร้างสรรค์ (พระครูศรีปริชากร (เลื่อน บุญยงค์), 2562) อีกทั้งควรส่งเสริมให้มีจริยธรรมในการสื่อสารออนไลน์ เพื่อการสื่อสารออนไลน์ที่มีคุณภาพและรับผิดชอบต่อสังคมต่อไป

1. การใช้ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้: มีการตรวจสอบข้อเท็จจริงก่อนที่จะแชร์หรือเผยแพร่ข้อมูลใด ๆ ควรตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูลและความถูกต้องของเนื้อหานั้นๆ การเผยแพร่ข้อมูลที่ผิดหรือไม่ครบถ้วนอาจสร้างความเข้าใจผิดและผลกระทบต่อผู้รับสาร และหลีกเลี่ยงการแพร่กระจายข่าวลือ หรือข้อมูลที่ไม่มี การตรวจสอบ เพราะอาจก่อให้เกิดความสับสนและความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ และหลีกเลี่ยงการแพร่กระจายข้อมูลที่ไม่ได้รับการยืนยัน

2. การใช้ภาษาที่สุภาพและสร้างสรรค์ หลีกเลี่ยงการใช้ภาษาที่รุนแรง: การใช้ภาษาที่ไม่สุภาพหรือคำพูดที่สร้างความเกลียดชังที่สามารถก่อให้เกิดความขัดแย้งและความเครียดในสังคมออนไลน์ ควรใช้ภาษาที่สุภาพและสร้างสรรค์ในการสื่อสาร และแสดงความเห็นด้วยความเคารพ แม้ไม่เห็นด้วยกับความคิดเห็นของผู้อื่น ควรแสดงความคิดเห็นด้วยความเคารพและมุ่งมั่นในการสร้างการสนทนาที่มีคุณค่า

3. การรับผิดชอบต่อผลกระทบของคำพูดและการกระทำ: ควรพิจารณาถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากคำพูดหรือการกระทำของตนบนสื่อออนไลน์ ทั้งต่อผู้อื่นและต่อสังคมโดยรวม และยอมรับผิดพร้อมขอโทษ หากเกิดความผิดพลาดหรือทำให้เกิดผลกระทบที่ไม่ดี ควรยอมรับผิดและขอโทษอย่างจริงใจ พร้อมทั้งหาวิธีในการแก้ไขปัญหา

4. การส่งเสริมการสนทนาที่สร้างสรรค์และเชิงบวกใช้สื่อออนไลน์: เพื่อสร้างเนื้อหาที่มีประโยชน์ และส่งเสริมความรู้และความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ อีกทั้งส่งเสริมสนับสนุนผู้อื่นในสื่อออนไลน์ เพื่อสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรและสนับสนุนกัน

5. การส่งเสริมจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคม: การจัดการศึกษาและฝึกอบรมเกี่ยวกับจริยธรรมในการสื่อสารออนไลน์ให้กับผู้ใช้สื่อออนไลน์ เพื่อเพิ่มความตระหนักรู้ในเรื่องของความรับผิดชอบต่อสังคม และการสร้างแนวทางและกฎระเบียบที่ชัดเจนเกี่ยวกับการใช้สื่อออนไลน์ในองค์กรหรือกลุ่มต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้มีจริยธรรมการใช้สื่อออนไลน์ การสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้ใช้สื่อออนไลน์เป็นสิ่งสำคัญ และการส่งเสริมการสื่อสารตามแนวพุทธจริยศาสตร์ จะช่วยป้องกันการเกิดประทุษวาจาและความขัดแย้ง ช่วยสร้างสังคมออนไลน์ที่สงบสุขมีคุณภาพ และเกื้อกูลกันมากขึ้น

การแก้ไขและป้องกันปัญหา

ประทุษวาจาในสื่อออนไลน์นั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน เพื่อให้เกิดการสื่อสารที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อสังคมตามแนวทางต่อไปนี้ 1) การส่งเสริมการสื่อสารที่มีคุณธรรม ด้วยการสร้างจิตสำนึกและการศึกษา เช่นการจัดอบรมและหลักสูตรการศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ด้านจริยธรรมออนไลน์แก่ประชาชน โดยเฉพาะเยาวชน และการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้สื่อออนไลน์อย่างมีคุณธรรม 2) การจัดกิจกรรมรณรงค์เพื่อส่งเสริมการสื่อสารที่ดี เช่น อาจจะมีการประกวดบทความหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารที่สร้างสรรค์และไม่ทำร้ายผู้อื่น ควรร่วมกันสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่ดี ด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนสื่อที่เผยแพร่ข้อมูลอย่างเป็นกลางและมีคุณภาพซึ่งตรงตามหลักจริยธรรม โดยการสร้างเครือข่ายหรือกลุ่มที่เน้นการสื่อสารที่สร้างสรรค์และเคารพผู้อื่น 3) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น การสนับสนุนการสร้างเนื้อหาที่มีคุณค่าบนสื่อออนไลน์ และส่งเสริมแพลตฟอร์มที่เปิดให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ 4) การจัดเวทีสาธารณะ เพื่อเปิดพื้นที่ให้ประชาชนร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และพัฒนาแนวทางการสื่อสารร่วมกัน

ในส่วนบทบาทของรัฐในการกำกับดูแลและส่งเสริมการสื่อสารที่มีคุณธรรมสามารถทำได้ดังนี้ 1) การออกและบังคับใช้กฎหมายควบคุมเนื้อหาที่บิดเบือนหรือเป็นภัยต่อสิทธิมนุษยชน เช่น การควบคุมข้อมูลที่เป็นเท็จและการป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชนในโลกออนไลน์ 2) กำหนดมาตรฐานจริยธรรมการสื่อสาร เช่น การเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่บิดเบือนและไม่ละเมิดผู้อื่น 3) สนับสนุนการศึกษาและการอบรมบุคลากรด้านสื่อสารอย่างมีจริยธรรม 4) ส่งเสริมโครงการอบรมจริยธรรมการใช้สื่อออนไลน์ 5) พัฒนาแพลตฟอร์มสื่อกลางที่มีความปลอดภัย เป็นกลาง และมีการสื่อสารที่มีความเป็นธรรมและโปร่งใส 6) สร้างเครือข่ายและความร่วมมือ ระหว่างหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนในการกำกับดูแลเนื้อหาสื่อออนไลน์ 7) สนับสนุนความร่วมมือระดับนานาชาติในการกำหนดมาตรฐานและแนวทางการสื่อสารที่มีคุณธรรม

การประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์ในการสื่อสารออนไลน์

การประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์ในการสื่อสารออนไลน์ เป็นแนวทางส่งเสริมจริยธรรมในการสื่อสารเพื่อสร้างสังคมที่สงบสุขและมีคุณธรรม โดยอิงหลัก “วาจาสุภาสิต” และ “วจีสุจริต 4” ตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์ ดังนี้ 1) การสื่อสารที่สอดคล้องกับกาลเทศะ ตามหลักวาจาสุภาสิตว่า (กาเลน ภาสิตา) คือการเคารพในคุณค่าความเป็นมนุษย์การสื่อสารออนไลน์ควรคำนึงถึงบริบทและสถานการณ์ พร้อมทั้งเคารพในความแตกต่างและความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และควรรับผิดชอบต่อสิ่งที่เผยแพร่และแสดงความคิดเห็น ตระหนักถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น 2) การสื่อสารที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความจริง ตามหลักวาจาสุภาสิตว่า (สจฺจา ภาสิตา) คือ ควรตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูลก่อนการแชร์หรือเผยแพร่ข้อมูลที่มีความถูกต้องและเชื่อถือได้ และหลักเหตุผลในการแสดงความคิดเห็นและการสนทนาออนไลน์ เพื่อสร้างการสื่อสารที่มีสาระและเป็นประโยชน์

3) การสื่อสารที่ไพเราะอ่อนหวาน ตามหลักวาจาสุภาสิตว่า (สนหา ภาสิตา) คือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสุภาพไม่หยาบโลน กระضب เน้นคุณภาพเป็นสำคัญ และไม่ก่อให้เกิดความเกลียดชัง แต่ละบุคคลสามารถฝึกฝนได้ด้วยตนเอง 4) การสื่อสารที่เป็นประโยชน์ ตามหลักวาจาสุภาสิตว่า (อตถสยหิตา ภาสิตา) คือมุ่งเน้นการเผยแพร่ข้อมูลและความคิดเห็นที่มีประโยชน์ เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และคุณค่าต่อผู้รับสาร 5) การสื่อสารด้วยเมตตา ตามหลักวาจาสุภาสิตว่า (เมตตจิตฺเตน ภาสิตา) โดยได้ส่งสารหรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานจิตที่เป็นสัมมาทิฐิ มีเจตนาแห่งความปรารถนาดีผ่านการฝึกปฏิบัติตามหลักวิปัสสนากรรมฐาน อันเป็นฐานของการสร้างสันติสุขภายในที่ก่อให้เกิดปัญญาต่อสังคม 6) การสื่อสารด้วยวาจาสุภาสิต คือการให้ข้อมูลที่ถูกต้อง ตรวจสอบข้อเท็จจริงในทุกการสื่อสาร และควรเสนอความคิดเห็นอย่างเป็นกลาง ไร้ความลำเอียง และให้โอกาสแก่ทุกฝ่ายในการแสดงความคิดเห็น 7) การสื่อสารที่ผู้ส่งสารมีพื้นฐานจิตที่มีเมตตา มีความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับสันติสุขในสังคมออนไลน์เป็นอย่างดี และถ่ายทอดความเข้าใจนั้นไปสู่สังคมในระดับต่างๆ สร้างสรรค์สื่อที่เกื้อกูลต่อสังคม

หลักวาจาสุภาสิต	ความหมาย	ตัวอย่างเชิงบวก	ตัวอย่างเชิงลบ
กาเลน ภาสิตา	พูดถูกกาลเทศะ	แสดงความเสียใจเมื่อเกิดภัยพิบัติ	เหยียดหยามในเหตุวิฤติ
สจฺจา ภาสิตา	พูดความจริง	แชร์ข่าวพร้อมตรวจสอบแหล่ง	แชร์ข่าวลือ/ข่าวปลอม
สนหา ภาสิตา	พูดไพเราะ	แสดงความคิดเห็นสุภาพแม้เห็นต่าง	ใช้คำหยาบคายโจมตี
อตถสยหิตา	พูดมีประโยชน์	โพสต์เนื้อหาธรรมะสร้างแรงบันดาลใจ	ปลุกปั่นสร้างความเกลียดชัง
เมตตจิตฺเตน	พูดด้วยเมตตา	ให้กำลังใจผู้ตกทุกข์	ยุยงให้เกิดความรุนแรง

ตารางที่ 1: วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ

ตัวอย่างสถานการณ์จริง เชิงบวก: เพจพระนักเทศน์ออนไลน์ใช้ภาษาสุภาพ ให้คำสอนเมตตาและเคารพความคิดเห็นต่าง เชิงลบ: เหตุความขัดแย้งชายแดนไทย-กัมพูชา ปี 2568 พบโพสต์ข้อมูลเท็จและคำตำหนิรุนแรงใน Facebook และ X (Reuters, 2025; The Guardian, 2025) ดังนั้น การประยุกต์ใช้แนวทางพุทธจริยศาสตร์ในการสื่อสารออนไลน์ จึงถือเป็นการนำองค์ความรู้ใหม่ทางจริยธรรมมาใช้ในการพัฒนาคุณธรรมของผู้ใช้สื่อในยุคดิจิทัล อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมออนไลน์ที่เกื้อกูล เต็มไปด้วยความเข้าใจ ความเคารพซึ่งกันและกัน และสันติสุขอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ เมื่อผู้ใช้สื่อยึดถือหลักพุทธจริยศาสตร์เป็นแนวทางในการสื่อสาร ย่อมส่งผลให้พื้นที่ออนไลน์กลายเป็นเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนที่สร้างสรรค์ เป็นธรรม และมีคุณค่าต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

สรุป

ในยุคดิจิทัล การสื่อสารออนไลน์เป็นหัวใจสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนข้อมูล แต่ก็เผชิญปัญหา “ประทุษวาจา” (Hate speech) ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ความเกลียดชัง และบั่นทอนความสงบสุขในสังคม หลักพุทธจริยศาสตร์ โดยเฉพาะ ศีลข้อที่ 4 (สัมมาวาจา) และ พรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) เป็นกรอบที่มีประสิทธิภาพในการลดวาทะสร้างความเกลียดชัง การส่งเสริมการสื่อสารที่สุภาพและการปลูกฝังเมตตาช่วยลดความตึงเครียดและสร้างความเข้าใจในชุมชนออนไลน์ได้อย่างเห็นผล นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้ หลักวาจาสุภาสิต 4 ได้แก่ การพูดตามกาลเทศะ (กาเลน ภาสิตา), การพูดความจริง (สัจจา ภาสิตา), การพูดด้วยความอ่อนหวาน (สณหา ภาสิตา), และการพูดที่เป็นประโยชน์ (อตุล สยหิตา ภาสิตา) โดยมีพรหมวิหาร 4 คือ ความรัก ความเมตตาเป็นที่ตั้ง เพื่อให้เกิดการสื่อสารที่สุภาพและสร้างสรรค์ การพูดตามกาลเทศะ ความจริง ความอ่อนโยน และความเป็นประโยชน์ ช่วยให้ผู้สื่อสารมีจิตสำนึกและเลือกใช้คำพูดอย่างสร้างสรรค์มากขึ้น ประโยชน์ที่เกิดขึ้น คือ การสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่สุภาพ เกื้อกูล และเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน ลดความเกลียดชัง และวางรากฐานสังคมดิจิทัลที่สงบสุขและยั่งยืน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว จึงมี ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและปฏิบัติ ที่ควรดำเนินการ ดังนี้ จัดอบรมจริยธรรมการสื่อสารออนไลน์และบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในชีวิตจริง เพื่อปลูกฝังการรับผิดชอบในการใช้คำพูด พัฒนานโยบายแพลตฟอร์มและระบบรายงานเนื้อหาประทุษวาจาที่โปร่งใส โดยเปิดโอกาสให้ผู้ใช้งานสามารถรายงาน และติดตามการจัดการเนื้อหาประทุษวาจาได้อย่างเป็นธรรม บรรจุหลักพุทธจริยศาสตร์และการสื่อสารเชิงคุณธรรมในหลักสูตรเยาวชน เพื่อสร้างพื้นฐานคุณธรรม และทักษะการสื่อสารที่สร้างสรรค์ให้กับเยาวชน ส่งเสริมงานวิจัยและบทบาทของผู้นำทางความคิดออนไลน์ที่ไว้วางใจเชิงบวก ในการเป็นแบบอย่างของการใช้วาจาเชิงบวก เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและส่งเสริมวัฒนธรรมการสื่อสารที่เคารพกันในวงกว้าง หากทุกภาคส่วนร่วมมือกัน นำแนวคิดเหล่านี้ไปปฏิบัติจริง เพื่อสร้างสังคมออนไลน์ที่ดีและมีประโยชน์ การศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในเรื่องนี้จะช่วยเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้คน ทำให้เราสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดจากประทุษวาจาและพัฒนาสังคมร่วมกันอย่างยั่งยืน คุณค่าของงานศึกษานี้อยู่ที่การเปิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับการจัดการปัญหาจากร้าย โดยมีใช้เพียงการควบคุมด้วยกฎหมายหรือการจัดการทางเทคนิคเท่านั้น แต่ต้องสร้างรากฐานทางคุณธรรมที่ลึกซึ้งในระดับจิตสำนึกของผู้ใช้สื่อออนไลน์ด้วย ผู้วิจัยเชื่อว่าการผสมผสานแนวคิดพุทธจริยศาสตร์เข้ากับนโยบายการศึกษา การบ่มเพาะคุณธรรมในเยาวชน และการพัฒนากลไกชุมชนออนไลน์ที่รับผิดชอบร่วมกัน จะช่วยสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่เอื้อเพื่อ เกื้อกูล และยั่งยืนยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ชญาณันท์ อัครธรรมานนท์ และประทีป พิษทองกลาง. (2561). การสื่อสารธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์*. 6(Sup.), 230–238

- ในราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี. (2565). *ถนอมใจ ไม่ใช่ Hate Speech* (ประทุษวาจา). โครงการ TO BE NUMBER ONE ในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน, กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ในราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี. (2566). *รู้เท่าทัน Hate Speech สร้างภูมิคุ้มกันทางใจ*.โครงการ TO BE NUMBER ONE ในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน, กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- พระครูกรมรัตน์ อภิปัญญา (ต่ายลีลาศ) และพระวิเชียร อภิปัญญา (แสนศรี). (2564). การเข้าถึงสื่อออนไลน์ ด้วยพุทธธรรม. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*. 26(6), 230-238.
- พระครูศรีปริชากร (เลื่อน บุญยงค์). (2562). แนวทางการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อสันติสุขในสังคมไทย. *วารสารมหาจุฬานาครธรรม*. 6(6), 2802-2820.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และคณะ. (2554). *สัมมาวาจา “พูดดี คือดี สังคมดี”*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ 21 เซนต์จูรี.
- พระรุ่งตะวัน สิริวัฒน์ (แดงบุญเรือง). (2566). พุทธวิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาในสื่อออนไลน์ ยุค 5 G. *วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่*. 1(4), 32-46.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรยุทธ พลศรี, พระครูปลัดบุญช่วย โชติวิโส, และสุนทร สายคำ. (2565). แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้บริหารตามหลักพรหมวิหาร 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2. *Journal of Modern Learning Development*. 7(6), 315-327.
- สรานนท์ อินทนนท์. (2563). *การสื่อสารที่สร้างความเกลียดชัง (Hate Speech)*. มูลนิธิส่งเสริมสื่อเด็กและเยาวชน (สสย.). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ บริษัท วอลล์ ออน คลาวด์ จำกัด.
- สุขาวดี เดชทองจันทร์ ลิ้มปนนาคทอง. (2566). พรหมวิหาร 4: การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธกับความ เป็นพลเมืองดิจิทัล. *วารสารสหวิทยาการทางสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์*. 1(2), 2-11.
- อสิวรรณ ศิริเวรินทร์. (2564). *การสื่อสารประทุษวาจาทางการเมืองไทยบนเฟซบุ๊ก*. วิทยานิพนธ์หลักสูตร ปรัชญาดุสิตบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- AP News. (2025). *Landmine blast injures soldiers on Thai-Cambodian border*. Retrieved 20 August 2025 from <https://apnews.com/article/thai-cambodian-border-landmine-2025>
- Castells, M. (2013). *Communication Power*. Oxford: Oxford University Press.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*. 43(4), 51-58.
- Reuters. (2025). *พบผู้รับสื่อทั่วโลกกังวลความถูกต้องของห้องข่าว ที่ขับเคลื่อนด้วย AI*. Retrieved 20 March 2025 form <https://www.brandage.com/article/39375>

- Hyungyungn Joo. (2017). *Factors Impacting Student Reporting Bullying or Cyberbullying to School Personnel*. A Dissertation in Counselor Education, The Graduate school College of Education: The Pennsylvania State University.
- Manushya Foundation. (2024). *Hate speech in Thailand and ASEAN: Annual report*. Retrieved 20 August 2024 from <https://www.manushyafoundation.org/reports>
- Noelle-Neumann, E. (1993). *The Spiral of Silence: Public Opinion–Our Social Skin*. Chicago: University of Chicago Press.
- Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *CyberPsychology & Behavior*. 7(3), 321–326.
- The Guardian. (2025). *Thai–Cambodian border clashes escalate after landmine injuries*. Retrieved 20 August 2025 from <https://www.theguardian.com/world/2025/aug/18/thai-cambodian-border-clashes>.
- United Nations Development Programme (UNDP). (2024). *Big data analysis on hate speech and online incitement in Thailand*. Retrieved 20 August 2024 from <https://www.undp.org/thailand/publications/big-da-ta-hate-speech>.